ಎಂಬ ಬೈಗುಳಪದಗಳಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು; ಚಾಕರಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಕ್ರೂರವಾಗಿ ನಡೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಡೆಯರ ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಗುಲಾಮರು ಓಡಿ ಹೋದರೆ ಅವರ ಬಂಧನವಾಗುತ್ತಿತ್ತು, ಶಿಕ್ಷೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಗುಲಾಮಗಿರಿಯ ವಿರುದ್ಧ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಕಪ್ಪು ಸಮುದಾಯ ಸಣ್ಣಮಟ್ಟದ ಪ್ರತಿಭಟನೆ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಅಬ್ರಹಾಂ ಲಿಂಕನ್ ಅಮೆರಿಕದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಫ್ರೋ–ಅಮೆರಿಕನ್ನರ ಬಿಡುಗಡೆಯ ಪಯಣ ಶುರುವಾಯಿತು. 1 ಜನವರಿ 1863ರಂದು ಲಿಂಕನ್ ಮಾಡಿದ ಅಧ್ಯಕ್ಷೀಯ ಘೋಷಣೆ ಮೂವತ್ತೈದು ಲಕ್ಷ ಆಫ್ರೋ–ಅಮೆರಿಕನ್ ಗುಲಾಮರನ್ನು ಗುಲಾಮಗಿರಿಯಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರಗೊಳಿಸಿತು. ಈ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕ ನಡೆಯನ್ನು ಸಹಿಸದ ಬಿಳಿಯನೊಬ್ಬ ಲಿಂಕನ್ ಅವರನ್ನು ಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿದ ಭೀಕರ ಘಟನೆಯೂ ನಡೆಯಿತು.

ಗುಲಾಮರು ಸ್ವತಂತ್ರರಾದ ಮೇಲೂ ಬಿಳಿಯರು ಹಲ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ನಿಯಂತ್ರಣವನ್ನು, ವರ್ಣಭೇದವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿಯೇ ಇದ್ದರು. ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೇ ಶತಮಾನದ 'ಬ್ಲ್ಯಾಕ್ ಫೇಸ್ ಮಿನ್‌ಸ್ಟರ್ಲಿ' ಎಂಬ ಮನರಂಜನಾ ರಂಗಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜಿಮ್ ಕ್ರೋ ಎಂಬ ಪಾತ್ರವಿತ್ತು. ಈ ಹೆಸರು ವರ್ಣಭೇದ ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ಹೆಸರಾಗಿ ಇವು 'ಜಿಮ್ ಕ್ರೋ ಕಾನೂನು'ಗಳಾದವು. ಅಮೆರಿಕದ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ 1870ರ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಚಾಲ್ತಿಗೆ ಬಂದ ವರ್ಣಭೇದದ ನಿಯಮಗಳು 1896ರ ಒಂದು ಮೊಕದ್ದಮೆಯಲ್ಲಿ ಅಮೆರಿಕದ ಸುಪ್ರೀಂ ಕೋರ್ಟಿನ ತೀರ್ಪಿನಲ್ಲಿ ದೃಢೀಕರಣಗೊಂಡವು. ಅಮೆರಿಕದ ಹೋಟೆಲುಗಳು, ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಕೊಠಡಿಗಳು, ವಸತಿ ಗೃಹಗಳು, ಸಾರಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ವರ್ಣಭೇದ ಜಾರಿಯಾಯಿತು.

ನ್ಯಾಯಾಂಗ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ಬಿಳಿಯ ಲಾಯರುಗಳು ಹಾಗೂ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರ ದುಷ್ಟಕೂಟದಿಂದಾಗಿ ಜಿಮ್ ಕ್ರೋ ಕಾನೂನನ್ನು ಕರಿಯರು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗಲೆಲ್ಲ ಆ ಮೊಕದ್ದಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಸೋಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ವರ್ಣದ್ವೇಷದ ಕಾನೂನಿನಿಂದ 'ಸ್ಫೂರ್ತಿ'ಗೊಂಡು ಜನಕಂಟಕ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿದವರಲ್ಲಿ ಜರ್ಮನಿಯ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿ ಹಿಟ್ಲರ್ ಕೂಡ ಇದ್ದ. ದಕ್ಷಿಣ ಆಫ್ರಿಕಾವನ್ನಾಳಿದ ಬಿಳಿಯರ ಸರ್ಕಾರಗಳೂ ಈ ಕಾನೂನುಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರಣೆ ಪಡೆದು ವರ್ಣಭೇದವನ್ನು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿಸಿದ್ದವು.

ಅಮೆರಿಕದ ಕಪ್ಪು ಜನರ ನಾಗರಿಕ ಹಕ್ಕುಗಳ ಚಳುವಳಿ 1950–60ರ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಈ ವರ್ಣಭೇದದ ವಿರುದ್ಧ ತೀವ್ರ ಹೋರಾಟ ನಡೆಸುತ್ತಿತ್ತು. ಲೋಹಿಯಾ 1964ರಲ್ಲಿ ಅಮೆರಿಕಕ್ಕೆ ಭೇಟಿ ಕೊಟ್ಟಾಗ ಈ ವರ್ಣಭೇದ ಕಾನೂನಿನ ಫಲವಾದ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂತು.

ಅಮೆರಿಕದ ಪತ್ರಿಕೆಯೊಂದರ ವರದಿ:

'ಹಿಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಮಾರಿಸನ್ ಕೆಫೆಟೇರಿಯಾದಲ್ಲಿ 'ನಿಮಗೆ ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಲೋಹಿಯಾರನ್ನು ವಾಪಸ್ ಕಳಿಸಿದ್ದರು. ಮಾರನೆಯ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಲೋಹಿಯಾ ಮತ್ತೆ ಅಲ್ಲಿಗೇ ಹೋಗಿ ನಿಯಮ ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿ ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾಗಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದರು.

'ಶುಭ್ರ ಬಿಳಿಯ ಉಡುಪಿನ ಮೇಲೆ ವೇಸ್ಟ್ ಕೋಟ್ ಧರಿಸಿ ಬಂದ ಲೋಹಿಯಾ ಎರಡನೆಯ ಬಾರಿಗೆ ಹೋಟೆಲ್ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದರು. ಪೊಲೀಸರು ಅವರನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ, ವ್ಯಾನ್‌ನಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿದರು. ನಂತರ, 'ಸ್ಟೇಟ್ ವಿಭಾಗ ಈ ಕುರಿತು ಭಾರತೀಯ ರಾಯಭಾರ ಕಚೇರಿಗೆ ಕ್ಷಮಾಪಣೆ ಸಲ್ಲಿಸಿತು. ತನ್ನನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡ ರೀತಿ 'ಅಮೆರಿಕನ್ ಸಂವಿಧಾನದ ಮೇಲೆ ನಡೆದ ಹಲ್ಲೆ' ಎಂದು ಲೋಹಿಯಾ ಹೇಳಿದರು. ಅಮೆರಿಕದ ಸ್ಟೇಟ್ ವಿಭಾಗ ಮತ್ತು ಭಾರತೀಯ ರಾಯಭಾರ ಕಚೇರಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ 'ಗೋ ಟು ಹೆಲ್' ಎಂದು ಲೋಹಿಯಾ ರೇಗಿದರು.

'ವರ್ಣಭೇದ ನೀತಿ ಒಂದು ನೈತಿಕ ಪ್ರಶ್ನೆ; ಅದು ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲ' ಎಂದು ಲೋಹಿಯಾ ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿದರು. ವಿಶ್ವಸಂಸ್ಥೆಯ ಅಮೆರಿಕದ ರಾಯಭಾರಿ ಸ್ಟೀವನ್ಸನ್ ಕ್ಷಮಾಪಣೆ ಸಲ್ಲಿಸಲಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ಸುದ್ದಿ ಬಂದಾಗ, ಲೋಹಿಯಾ ಥಟ್ಟನೆ ಹೇಳಿದರು: 'ಸ್ಟೀವನ್ಸನ್ ಸ್ಟ್ಯಾಚ್ಯೂ ಆಫ್ ಲಿಬರ್ಟಿಗೆ ಕ್ಷಮಾಪಣೆ ಕೇಳಲಿ.'

ಈ 'ಸ್ಟ್ಯಾಚ್ಯೂ ಆಫ್ ಲಿಬರ್ಟಿ' ಅಥವಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ದೇವಿಯ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಅಮೆರಿಕ ಮತ್ತು ಫ್ರಾನ್ಸ್ ನಡುವಣ ಸ್ನೇಹದ ಸಂಕೇತವಾಗಿ 4 ಜುಲೈ 1884ರಂದು ಅಮೆರಿಕದ ರಾಯಭಾರಿಗೆ ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ನೀಡಲಾಗಿತ್ತು. ವ್ಯಕ್ತಿಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಸಂಕೇತವಾದ ಈ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಅಮೆರಿಕ ತನ್ನ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಬಳಸಲಾರಂಭಿಸಿತು. 'ಸ್ಟೀವನ್ಸನ್ ಸ್ಟ್ಯಾಚ್ಯೂ ಆಫ್ ಲಿಬರ್ಟಿಗೆ ಕ್ಷಮಾಪಣೆ ಕೇಳಲಿ' ಎಂದು ಲೋಹಿಯಾ ಹೇಳಿದ್ದು ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ!

ಅಮೆರಿಕದ ಕಪ್ಪು ಜನರ ಹೋರಾಟದ ಫಲವಾಗಿ 1965ರಲ್ಲಿ ಜಿಮ್ ಕ್ರೋ ಕಾನೂನುಗಳು ರದ್ದಾದವು. ನಂತರ ಕರಿಯರು ಅಮೆರಿಕದ ಚರಿತ್ರೆಯ ಚಕ್ರವನ್ನೇ ಬೇರೆಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿದರು. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಚರಿತ್ರೆಯ ಚಕ್ರದ ಈ ಬಗೆಯ ಚಲನೆ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ದಲಿತರ ಬದುಕಿನಲ್ಲೂ ಆಯಿತು. ಸ್ತ್ರೀವಾದದ ಆಗಮನದಿಂದ ಮಹಿಳೆಯರ ಇತಿಹಾಸ ಚಕ್ರವೂ ಚಲಿಸಿತು. ಚರಿತ್ರೆಯ ಚಕ್ರದ ಈ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಚಲನೆಗಳ ಪರವಾಗಿ ಲೋಹಿಯಾ ಬದುಕಿನುದ್ದಕ್ಕೂ ನಿಂತಿದ್ದರು; ಹಿಂದುಳಿದ ವರ್ಗಗಳಿಗೆ, ದಲಿತರಿಗೆ, ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಆದ್ಯತೆಯ ಅವಕಾಶಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಬೇಕೆಂದು ತಮ್ಮ ಚಿಂತನೆ, ಚಳುವಳಿ, ರಾಜಕೀಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

* * *

27 ಮೇ 1964ರಂದು ನೆಹರು ತೀರಿಕೊಂಡರು. ಲೋಹಿಯಾ ಅವತ್ತು ಜಾಕ್ಸನ್ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ, ಈ ಸುದ್ದಿ ಅವರಿಗೆ ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ನೆಹರು ಬಗ್ಗೆ 'ನ್ಯೂಯಾರ್ಕ್ ಟೈಮ್ಸ್'ನಲ್ಲಿ ಲೋಹಿಯಾ ಬರೆದ ಟಿಪ್ಪಣಿ:

'ಭಾರತದ ಪ್ರಧಾನಮಂತ್ರಿ ಹಾಗೂ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧ್ಯಕ್ಷರ ಸಾವು ನನಗೆ ಆಘಾತ ತಂದಿದೆ. 1946ರವರೆಗೂ ನೆಹರು ಒಬ್ಬ ಹೋರಾಟಗಾರರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರ ಕರೆಯ ಮೇರೆಗೆ ನಾನು ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧದ ಪ್ರತೀಕಾರದ ಸವಾಲನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡೆ. ಅವರು ತಮ್ಮ ಮಾಂತ್ರಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನೆಲ್ಲ ಸೆಳೆದ ಕಾಲವೊಂದಿತ್ತು. ಅವರ ಸಾವಿಗೆ ಸಂತಾಪ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿರುವೆ. ನೆನಪುಗಳು ಮಾಸಬಹುದು; ಆದರೆ ಅವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚೊತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ದುಃಖತಪ್ತ ಭಾರತದ ಜನತೆಗೆ ನನ್ನ ಮನವಿಯೇನೆಂದರೆ, ಕ್ರಾಂತಿಗೆ ಮುನ್ನುಗ್ಗದಂತೆ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಹಿಡಿದಿಟ್ಟಿರುವ ಸರಪಳಿಗಳನ್ನು ನೀವು ಹರಿದೊಗೆಯಬೇಕು.'

ಈ ಸಲದ ಲೋಕ ಸಂಚಾರದಲ್ಲಿ ಯಾಕೋ ಲೋಹಿಯಾಗೆ ಬೇಗ ಭಾರತಕ್ಕೆ ವಾಪಸಾಗಬೇಕು ಎನ್ನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. 'ನೀವೆಲ್ಲ ನನ್ನನ್ನು ಈ ಅಲೆದಾಟಕ್ಕೆ ಯಾಕೆ ಹಚ್ಚುತ್ತೀರಿ? ಖುಷಿಯೂ ಇಲ್ಲ, ಲಾಭವೂ ಇಲ್ಲ' ಎಂದು ಪ್ರವಾಸದ ಶುರುವಿನಲ್ಲೇ ರಮಾಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಲೋಹಿಯಾ ಗೊಣಗಿದ್ದರು. ನಂತರ, ಸಿಡ್ನಿಯ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರು:

'ಮನ ಮುರಿದು ಚೂರಾದಂತೆ ಅನ್ನಿಸಿತು; ಇನ್ನೇನು ಕತ್ತು ಕೂಡ ಮುರಿದುಕೊಂಡು ಬೀಳಬಹುದು ಎನ್ನಿಸಿತು. ಕಲಾವಿದ ಎಂ.ಎಫ್. ಹುಸೇನ್ ಯಾಕೆ ಎರಡೇ ದಿನಕ್ಕೆ ನ್ಯೂಯಾರ್ಕ್‌ನಿಂದ ವಾಪಸು ಬಂದ ಎಂಬುದು ಅರ್ಥವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯ ಕಲಾವಿದನಲ್ಲ, ಕವಿಯಲ್ಲ... ನಿನ್ನೆ ರಾತ್ರಿ ಕೆಟ್ಟ ಕನಸೂ ಬಿತ್ತು. ಎಲ್ಲ ಮಸಕು ಮಸಕು...'

ಹಲವು ದೇಶಗಳ ಅಡ್ಡಾಟದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ರಮಾಮಿತ್ರರ ಉತ್ತರ ಬರದೆ ಲೋಹಿಯಾ ಚಡಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. 'ನಿನಗೆ ಯಾಕಾದರೂ ಪತ್ರ ಬರೆಯುತ್ತೇನೋ!' ಎಂದು ರೇಗಿ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೊನೆಕೊನೆಗೆ 'ತೀರಾ ಹೋಮ್ ಸಿಕ್ ಆಗಿದ್ದೇನೆ; ಹೈರಾಣಾಗಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದು ಬರೆದರು. ವಿದೇಶದಿಂದ ಹೊರಟು ಬರುವ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ 'ನನಗಾಗಿ ನೀನು ಇನ್ನೂ ಎಷ್ಟು ನೋವು ಅನುಭವಿಸಬೇಕೋ ತಿಳಿಯದು...' ಎನ್ನುತ್ತಾ, ಕೊನೆಗೆ ಲೋಹಿಯಾ ಕೇಳಿದರು: 'ನೀನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತಾ, ಕ್ಷಮಿಸುತ್ತಾ, ಸದಾ ಪ್ರಶಾಂತವಾಗಿರುವ ದೇವಿ ಯಾಕಾಗಬಾರದು?'

ಲೋಹಿಯಾ 21ರ ಜೂನ್ 1964ರಂದು ಭಾರತಕ್ಕೆ ಬಂದಿಳಿದರು. ನೆಹರು ನಿರ್ಗಮಿಸಿದ್ದರು. ಲಾಲ್ ಬಹದ್ದೂರ್ ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಭಾರತದ ಪ್ರಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದರು. ದೇಶದ ಎದುರು ಹೊಸ ಸವಾಲುಗಳಿದ್ದವು. (ಸಶೇಷ)